

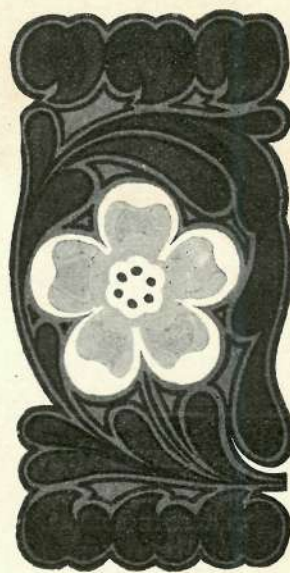
Kossuth József rajza.

A MODERN SZÉK.

Valamennyi bútor közt a szék a legelőkelőbb. Azt akkor találták föl, mikor legelőször nyert valaki jogot arra, hogy ülhessen, míg a többi áll. Urnak való bútor; családfőnek, bírónak, királynak. Meg is maradt benne mindig valami a hellén „thronos“-ból, mely pedig mindenféle széket jelentett, nemcsak „trónt“, a mit már mi csináltunk a szóból és fogalomból. A ki leül, ha még olyan szerény is, az inthronizálja magát. Nem csoda, hogy a francia pompás Lajosok udvaránál a „droit du tabouret“ nagy dolog volt; t. i. hogy melyik dámának szabad leülni a koronás fej jelenlétében. Meg is látszik a széken, az évezredek hosszú folyamatában, hogy érezte jelentős voltát. Egyszerű és praktikus alkotmány iparkodott lenni, de magatartásában mindig bizonyos fölény nyilatkozott, a sella curulistól a „pouf“-ig, és sokat adott a szép arányokra, nemes tagozásra. Mennyi

elegancia az antik vázaképek székein. De még utánzásokon is, a francia empire kicirkalmazott, tisztán a körből konstruált karosszékeiben.

A múlt századnak a szék egyik mesterműve volt. Akkor székfantáziák léteztek és székszenik. Egy Louis XVI-szék már netovábbja a finnyás ízlésnek. Az a connaisseur érzékenységgel van végig modulálva, olyan emberek (azaz hogy uraságok) számára, a kik a legkőrmönfontabb esztetikus etikett művelésében nőttek fel. Már szinte azt lehet mondani, hogy az ilyen szék túlszép, arra barbárság ráülni, azt az asztalra kell helyezni Sèvres-virágcserep helyett, hogy csak a szem nyugodjék rajta. Igaz, hogy

nem minden ember érzi ennek a székeknek a szellemét. Már a múlt századi angol széket inkább. Chippendale, utána meg Sheraton, székszénik voltak. Igaz, hogy loptak Franciaországban, Chippendale görbe rokokkó ötletet, Sheraton peckes Louis XVI. inspirációt. De mit csináltak ők abból. A francia azt mondja, hogy barbárrá változtatták; amint hogy csakugyan barbár volt az angol a franciához képest. De egészséges barbár. Ízléstelen, esetlen, fura. okoskodó, de valami különös, kiirthatatlan egészséggel teljes. Valami vonzó érdekességgel, házias nyersséggel. még az ő szögletes „style“-jában is. Ceremoniás és praktikus, logikus és játszi, merev és mégis simulékony: ez az angol szék. Akárhány angol kisvárosi, sőt falusi korcsma „bar“-ja mellett beleültem én egy és ugyanabba a régi mahagoni karosszékre, melynek ülése az emberi domborúságoknak megfelelőleg van kihomorítva. Mindig és mindenütt ugyanaz a szék, netovábbja a házias kényelemnek, pedig kárpitos nem tömte ki, hanem egyszerű, sima fabutor. Pár év óta a mi bútorkiállításainkon is szerepel, s az újon kapó közönség sietett megvenni szalonszékeknek vagy minek, holott az csak aféle kármentő mellé vagy büroasztal elé való mindennapi szék. De az angol szék megkapja a szemet és hamar behizelkedik. Mert a szerkezet logikája beszél belőle, és a kitűnő asztalosmunka; meg aztán az az angol „valami“. Igaz, hogy az angol széket az egész nemzet csinálta. Az a nemzeti jellem természetes kifolyása. Egy szék típus a múlt században, Horace Walpole századában, odaát a nemzet szellemi tőkéjéhez tartozott. Jaj annak, aki azon csorbát akart volna ejteni. Az egész közvélemény föllázadt volna ellene. Egyszer egy akkori székvirtuóznak eszébe jutott, hogy a széktámla közepén függőlegesen lefelé menő két-három léccet nem folytatja az ülés hátulsó széléig, hanem pár hüvelykkel feljebb egy keresztbe tett lécre támasztja. Nosza, egész London ráförmedt a szerencsétlenre, hogy ő a szerkezet szilárdságának rovására kokett ujításokra vetemedik. Soká tartott, míg hozzászórtak; most ez a módozat ugyszólván a szabály.

Mennyi agyvelőt fogyasztott egy Chippendale egy székhát középső deszkájának körvonala. A legfurfangosabb izléssel metszette ki mindenféle görbületű öblökkel, bütykökkel, hogy a székhát áttörése minél érdekesebb nyílást alkosson. A mai székmesterek megint így törnek a fejüket, sőt még sokkal különben. Régen tulmentek ők a kellő határon. A mai individualizmus hatása alatt minden szék lehető legegényibb akarna lenni. A higgadt, öntudatos, jól nevelt szék ma fickándozik, nagyokat botlik és rossz vicceket csinál. Mi minden nem megy manapság szék számba! A múlt század egy pár széktípussal beírta, a mi századvégünk minden egyes esetben ujdonatúj székkötlettel akar meglepni. Pedig vajmi nehéz dolog akár csak egy új varianst is megteremteni. A minap egész komolyan azt irtam valahol, hogy sokkal nehezebb egy jó széket csinálni, mint egy jó szobrot; mert jó szobor százával terem folyvást, de jó szék csak nagyon elvétve. És ezen a fölfogásomon most sincs mit változtatnom.

Ha végig emlékezem azon a tömérdek újmódi széken, amit három év óta számos külföldi kiállításon láttam, bizony inkább humoreszket írnék mint egyebet. Ha egy sereg ilyen négy lábun végignézek, mindig olyan benyomásom van, mint a mikor egy száguldó vagy ugró ló pillanat-fotografiáit nézem, melyeken tudvalevőleg a négy láb a legvratlanabb, sőt leghetlenebb módok szerint csoportosul. Minő vastágyakú vagy csámpás-lábú, terpeszkedő vagy gubbaszkodó, ágaskodó vagy guggonuló, derékszögbe fagyott vagy rézsútós lelkű székeket látni. A nagytehetségű müncheni B. Pankok a nyáron többi közt olyan székekkel remekelt (mindenütt le volt rajzolva), hogy nem mert az ember ránézni, mert a pusztá nézéstől fölbillenhetett. Ez a stilizált bukfenc volt, vagy — hogy kongeniálisan fejezzem ki magamat — az eszményileg alanyított cigánykerék. Egy pocakos valami, O-lábakon, két tenyerét vaskos csípőibe támasztva, és még hátul is valami görbe varkocsot kanyarítva ülőhelye alá, hogy némileg egyensúlyt tartson. Soha ilyen bicegős, dőcögős otrombaságot!

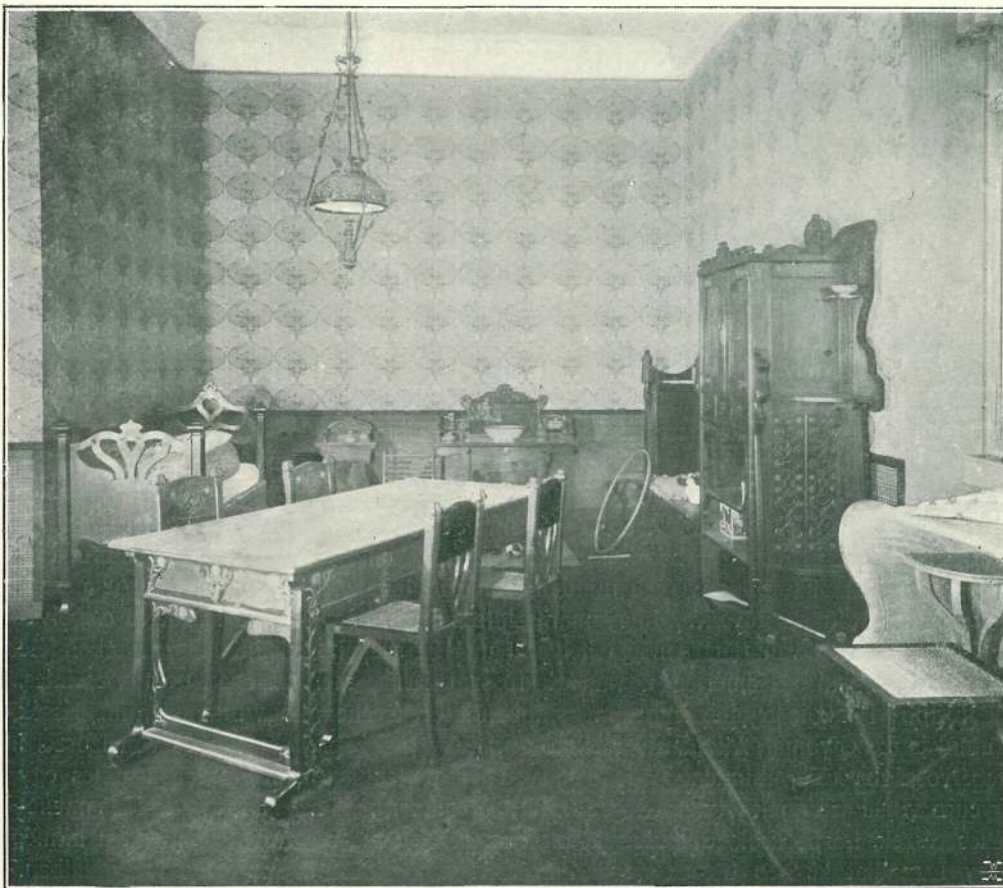
•••• TERVEZTE FÖRK ERNŐ. •••• EBÉDLŐ. KÉSZÍTETTE REICHARD FÜLÖP (ARAD).

•••• NŐI HÁLÓSZOBA. ••••
TERVEZTE BÁRÓ HUSZÁR ILONA.

•••••EOZIN VÁZÁK. •••••
KÉSZÍTETTE A ZSOLNAY-GYÁR.

••••• GYERMEKSZOBA. •••••
TERVEZTE PAULY ERIK. •••••
KÉSZÍTETTE BERNSTEIN K. H. ÉS FIA.

Nevezetes, hogy az X-lábu széket újabban mennyire fölkapták. Elvében ez az ősrégi szék mindenesetre igen szellemes valami; akár a Kolumbusz tojása. De hát most minő ballet-szöke-
 sekre nem ösztökélik. Valóságos járvány ütött ki, melynek jellemző vonása, hogy a szé-
 nek hátsó lába elül, első lába meg hátul van. Ezt a diagonalizmust tán úgy lehetne
 kifejezni, hogy a székeknek két mellső-hátsó és két hátsó-mellső lába van. De ebből aztán
 következtetéseket is vonnak. Tovább képzik az állapotot, fölfelé és lefelé, előre és hátra,
 sőt keresztbe is. A mellső-hátsó lábakat megereszti fölfelé támlának, a mi még jó volna
 (Van de Velde is gyakorolja), csak hogy néha e nyúlványok utközben egyszerre előre
 görbülnek és két fenyegető könyököt mutatnak a szerencsétlennek, a ki közéjük kénytelen
 ülni. Mortimer Mompes londoni műtermében is állnak ilyen kinzószékek, lásd a „Studio“-t.
 Alul pedig a keresztbe tett lábak mi mindent el nem követnek, csak hogy az egyenes
 uttól bármi kevéssé is eltérhessenek. Például a hátrafelé igyekvő első láb középtűt meg-
 szakad és egyszerűen az előre nyújtzkodó hátsólábra dülled. (Még Grassetnál is elő-
 fordul.) Vagy pedig a két egyszerű és minden körülmények között megbízható két „X“
 helyett a súlypontokat mesterségesen másúvé sanzsirozzák. Akárhová, de másúvé. Például
 a két „X“-et alul egy vízszintes pecekkal összekötik, s az ülést közepén egy rézsutos
 pecekkal erre a vízszintes pecekre peckelik. Ilyen fondor, intrikus módon próbál-
 gatják egyre-másra kijátszani az ember természetes eszejárását. Valami rébusz legyen
 a dologban: azt akarják. Milyen kellemes meglepetés aztán, ha leül az ember abban a
 biztos várakozásban, hogy ez az ülő szerszám alatta föl fog bukni vagy össze fog ros-
 kadni – és aztán mégis állva marad. Az ilyen vexir-butor, sajna, nagyon is széles tért
 hódított magának vásárainkon.

Más székpoeták az által remélnék föltűnni, hogy minden szögletbe egy ívet enyveznek
 bele. Mások az egyközű vonalaktól irtóznak. Így a keskeny deszkákat, melyeken az ülő-
 lap nyugszik, alul nem vízszíntesen, hanem rézsút metszik el, és pedig különböző irányban.
 Vagy a lábakat összekötő léceket helyezik ferdén, sőt diagonálisban. Vagy a szék külön-
 böző pontjai közé görbe ívdarabokat illesztnek, melyek szánkótálpakra vagy hordó-
 dongákból hasított lécekre emlékeztetnek. A székhát kiképzése messze túlmegy a Chippen-
 dale alakításain. Pankoknál egyszer valóságos kótatám. Másoknál virág, egy pár szírommal,
 levéllel, meg holmi kis ággal. Ezt a támla keretébe beosztják, úgy hogy jó lyukakat
 ad. Minél mesterségesebb, komplikáltabb, annál jobb. És minél vaskosabb. Olyan hízott
 nefelejtseket és kövér liliomokat látni, hogy aligha fájdul meg a hozzá támaszkodó háta.
 Különben is nagy gondot fordítanak arra, hogy az alkotás testhez illő legyen. Az ango-
 loknál (Voysey, stb.) még van egyenes székhát, sőt nagyon is egyenes, a legfüggőlege-
 sebb merevség. Az az ottani nevelésnek felel meg, mert az angol gyermeket a nevelőnő
 ugyancsak kikeményíti és kivasalja. Ott minden ember egyenesen ül, még csak meg
 sem veti a hátát, nem csuszkál a széken ide-oda, nem hadonáz beszéd közben; ezért
 lehet ott ilyen derékszögű komforttal boldogulni. Már a kontinens szabadabban mozog,
 mindenfelé támaszkodik, furakodik s a székek mindenféle alkalmatosságát kipróbálja.
 Azért a kontinentális székművészek minden áron simulékonyak akarnak lenni. Az a szék-
 támla úgy ki van ráspolyozva, hogy már szinte minden egyes lapockának és csigolya-
 nyújtványnak meg van rajta a maga helye, a melybe szépen beleillik. Egy Pankok-féle
 székek ülőlapján a vízmérleg ugyancsak rosszul járna, mert az épen nem vízszintes,
 sőt inkább! Pankok legmesszebbre megy abban a törekvésben, hogy mindenben meglássék
 a munkás kezényoma. Attól való félelmében, hogy gyári pontosságba és vonalzószerű
 szabályosságba esik, mindenképen „sajátkezű“ akar lenni. Azon a butoron nincs egy
 egyenes vonal vagy sík fölület. Még a hol ül az ember, az is csupa „moduláció“; mene-
 dékes részek, horpadások, duzzadások, mint az ócska ónedénynél. Az ember azt hinné,
 hogy használat közben a szék az ember minden mozdulatát beveszi önlenyomatban.

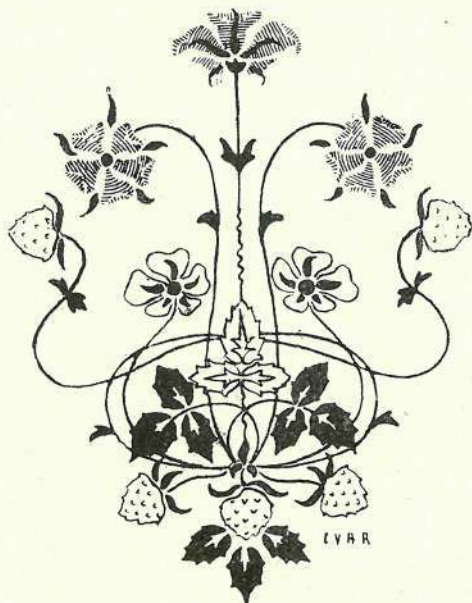
Még a támok is olyan görvélyes formák, a lábak ide-oda csuklanak, hajlongnak, pneumatic-szerű görbületekben. A kemény fa fonadékos alakzatokat vesz föl, ágas-bogas lesz, akár az angolkertek fagyökér-butorai.

Azt meg kell hagyni Bécsnek, hogy ott még tudnak jóra való széket csinálni. Hoffmann, Olbrich és tán még más valaki is. Experimentum itt is van elég, hóbortban sincs hiány, de azért akad jó szék. E részben tudniillik Bécsnek van valami egészséges hagyományféléje. A késő empireből itt az elszegényedett és takarékoskodni kénytelen polgárságnál bizonyos egyszerű, gyakorlati formák fejlődtek, melyek mégis ízlésesek, sőt nagyvárosiasan elegánsak tudnak lenni. Ez a józan ész butorstílusa, holmi „Altwien“, vagy „Kaiser Franz“. Ugyanaz, amit a 60-as években agyonvert és kigyomlált az állami karhatalommal propagált ál-renaissance, az a végzetes Storckizmus, melyet nemrég csak véres polgárháború árán tudott legyűrni az új nemzedék. Ez most visszamegy az ó-bécsi kézműiparra s attól tanul szoliditást, életrealitást. A mellett azonban maga világlátott és nemzetközi színvonalú, úgy hogy ama kor szellemi alantóságába többé nem süllyedhet vissza. A bécsi kongresszus kiállításán egy egész terem tele volt ilyen régi bécsi butorral, pedig már nagyon ritka, mert Storckék rendszeresen fűtötték vele. Német földön ezt Biedermeier-stílusnak nevezték el, eleinte tréfából, majd meg komolyan. Egy emberöltőnél tovább megvetették, gúnyolták, most – gyűjtik!

Igaz – ez a stílus Magyarországon is nagy szerepet játszott. Mikor még az öreg Steindl mester csinálta nagyanyáink örökéletű butorait. Ezeket az elpusztíthatatlan ereklyéket, melyeket ma már múzeumba kellene állítani, példaadás kedvéért. Vagy pedig kiállítani! Komolyan mondom. A Steindl-korszak butoraiból kiállítást kell rendezni, és pedig minél előbb. Kiválogatni a javát és odarakni a közönség elibe, amely között asztalosok is lesznek. Ez egyike lesz a legérdekesebb műipari kiállításoknak. Roppant tanulságos – és roppant kedélyes.

Bécs, ujév előtt.

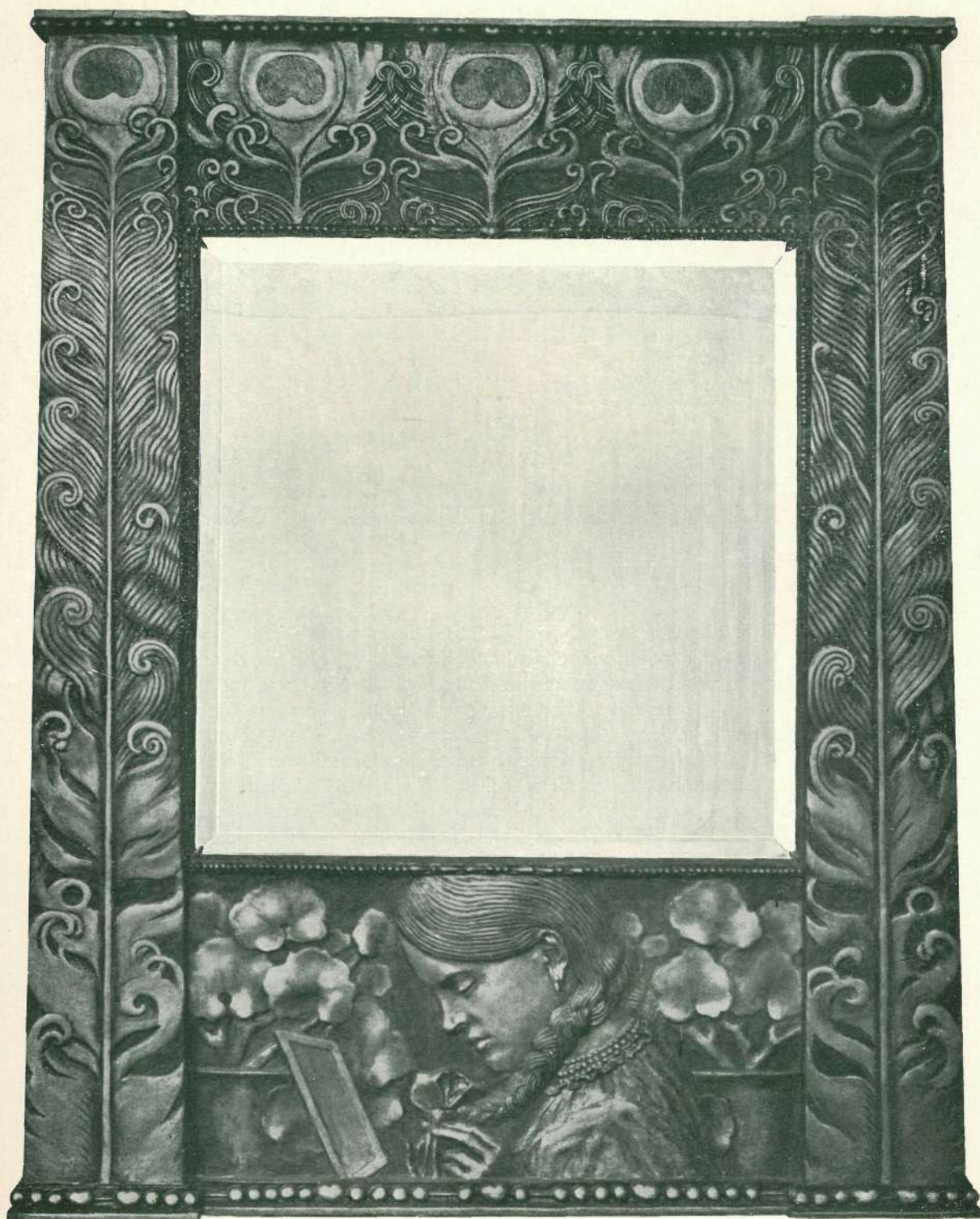
Hevesi Lajos.

Rozsnyay K. rajza.

POHÁRSZÉK.
 TERVEZTE ÉS KÉSZÍTETTE POLGÁR ALAJOS

••• TÜKÖR-KERET. •••

TERVEZTE VASZARY JÁNOS.
KÉSZÍTETTE RIHA FERENC. •